

ARCHIVE COPY

Please return.

Հրատարակութիւն Ամերիկահայոց Արեւելեան Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի
A Publication of the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America

Volume III, Number 7
November-December, 1980

A Special Issue Celebrating The 900th Anniversary of the Armenian Kingdom of Cilicia

Cilicia: The Other Armenia

by Pierre Papazian

The Throne of
The Catholicos of Cilicia

Նշմարներ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Գրեց՝ Տիգրան Բէշիշեան

Քրիստոնեայ եկեղեցական բոլոր գերագոյն իշխանութիւններ կոչուած են, եւ կը կոչուին, առանց հաշուելու վատիկանի պապութիւնը որ կը յորջորջուի իր պարզ ձեւին մէջ, իրենց նստած քաղաքին կամ իրենց կրօնական ազդեցութեան տարածուած շրջանին անունով: Այսպէս եղած են՝ Ավինիոնի պապութիւնը, Աղեքսանդրիոյ պատրիարքութիւնը, Պոլսոյ տեղեկական պատրիարքութիւնը, Արամանքի, Աղթամարի, Դուրնի, Հոռոմկայի, ինչպէս եւ այլուր նստած կաթողիկոսութիւնները: Այսպէս են՝ էջմիածնայ ընդհանրական կաթողիկոսութիւնը, Պոլսոյ կամ Երուսաղէմի պատրիարքութիւնները, Մանտրի եւ ամբողջ Արեւելքի պատրիարքութիւնը, եւ այլն:

Այս ընդհանուր գծէն դուրս կը մնայ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը, որ ունի, ըստ արտաքին երեւոյթի, քիչ մը բանաստեղծական եւ քիչ մը փառասիրական կառուցուածքով, յորջորջումի իւրայատուկ եղանակ մը: Փոխանակ Սոյ, ինչպէս պէտք է ըսուէր միւսներուն նման, ան կը կոչուի «Մեծի տանն» կամ կրճատուած՝ «տանն Կիլիկիոյ» կաթողիկոսութիւն, յորջորջում, որ, իբրեւ հետեանք ժողովուրդի, եկեղեցւոյ եւ հայրապետական գիրերու մէջ դարաւոր

գործածութեան մը, առած է նուիրական հանգամանք:

Որոշ յայտնի չէ, ինչպէս կրօնական կարգ մը աստիճաններ եւ ուրիշ տարրեր հայ եկեղեցւոյ մէջ, թէ այդ ձեւը ինչ կը նշանակէ ու ե՞րբ սկսած է անոր գործածութիւնը: Բարգէն կաթողիկոսն է միայն, մեզի ծանօթ հեղինակներէն, որ իր Պատմութիւն կաթողիկոսաց Կիլիկիոյ գործին մէջ, Սիմէոն կաթողիկոսի առ Փիլիպպոս կաթողիկոսն էջմիածնայ նշանաւոր թուղթին (1634) մասին գրած ժամանակ հասցեայ անարկով մը կը մտենայ այդ հարցերուն, եւ յայտնելէ վերջ գանձը չգիտնալը ու նախապէս՝ տունի «մէկէ աւելի սահմաններուն մէջ ազգ կամ ցեղ իմաստն ալ ունենալը», կ'աւելցնէ:

«Դիտուած է որ Ասորերէնի մէջ տուն կը նշանակէ գաւառ, երկիր եւ երբ այսպէս Ասորիք կ'ըսէին տուն Հոռոմաց կը հասկնային Հոռոմէական պետութեան երկիրները, եւ անձուկ մտօք ալ «Հոռոմէական պետութեան Տիգրիսէն ասորին եղած սահմանակողմունք, ուստի եւ ի մասնաւորի Ասորիք» եւլն. (Ազգ. Մտղ. Ի 24-25): Ուրեմն Կիլիկիոյ կաթողիկոսներն ալ տուն ըսելով պէտք է հասկըցած ըլլային Կիլիկիա գաւառը

(շար. էջ 5)

Just as most historians give short shrift to Armenia, so Armenians themselves tend to ignore or underestimate the importance of Cilicia in the development of the Armenian people. The Armenian kingdom of Cilicia (Lesser Armenia) probably had a more significant influence in the historical evolution of the Armenian people than did Armenia proper. The potential for such influence was certainly there, and the effect was all the more remarkable because of the short duration of the Cilician kingdom.

If we look for a plethora of artifacts, great buildings, monuments, and other concrete evidence of the achievements of Lesser Armenia, we will be disappointed by the dearth of such evidence. But the historical development of a people is not measured so much by the tangible products of its hands, as by the abstract ideas and systems created by its minds. The level of social and political achievement of a nation is best understood and measured by its intellectual history, through which may be found the relations between abstract ideas and the way of life of the people that make up a given civilization.

In the development of its own civilization, Cilicia had an immense advantage that Armenia proper lacked: a seacoast on the Mediterranean, the waterway that served since time immemorial as the busy, fluid medium of a flourishing commercial — and cultural — intercourse among the civilizations all around its shores, from the Lebanon on the eastern end to the Strait of Gibraltar on the west. Located in southern Asia Minor, Cilicia occupies a position of historically strategic importance. Its natural boundaries are the surrounding mountains: the Taurus to the west, the Anti-Taurus on the north, and the Amanus to the east. Its physical features are reminiscent of the rugged highlands of Armenia proper. The plains of Cilicia, mainly between Tarsus and Sis, watered by three rivers, are so fertile that it has been called the garden spot of Asia Minor. Even today the area is one of the most productive agricultural sections of Turkey.

The strategic importance of Cilicia was demonstrated by the confluence of two originally unrelated movements in history: The Crusades originating in Europe, and the emigration from Armenia proper of Armenian refugees from Seljuk invaders. Although there were Armenians in Cilicia before the year 1071, when the Seljuk Turks defeated the Byzantines in Manzikert, the Armenian migration southward became a flood after the Seljuk victory. A series of Armenian principalities already existed from beyond the middle Euphrates to the heart of the Taurus mountains. With the large influx of Armenians, it was natural to try to consolidate the Armenian popu-

(Continued on page 4)

Դպրութիւնը

Կիլիկիոյ Վանքերուն Մէջ

Գրեց՝ Բիզանդ Շիլիպեան

Կիլիկեան Թագաւորութեան Քառադարեան Շրջանը մեր Ազգին ամենէն կատարեալ պետական կեանքի ու մշակոյթի պատմաշրջան մը եղաւ: Թէ՛ լայն ու լման առումով պետական կեանք մը ապրեցաւ ու նոր քաղաքակրթութիւն կառուց չաշուարտեց Ռուբինեանց Թագաւորութեան ծիածանեալ կամարին տակ՝ Բագրատունեաց Հարստութեան կործանումին յաջորդող չորս - հինգ դարերուն, թէ՛ իր աշխարհագրական բարձրակարկատ դիրքովը, Միջերկրականեան հսկայ ասպանի ծովային ճանապարհին դիմացը՝ բաց, թէ՛ իր միջազգային յարաբերութիւններովը մինչեւ Երոսպա, թէ՛ իր տնտեսութեամբը եւ ազգային եւ ընկերային ու կրօնական հաստատութիւններովը, եւ թէ՛ մանաւանդ մշակոյթի, գրականութեան եւ արուեստի ստեղծագործութիւններովը:

Չնոնանք մանաւանդ, որ Հայց. Ե- (շար. էջ 4)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՍ ՓՐՑՈՒԱԾ ԷՁ ՄԸ

Գրեց՝ Ստեփան Տարսուռնի

Երբ մեր թաղի «Քիւմակէթ» Սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյ նախակրթարանը աւարտեցի, հանդիսութիւններ, ճարտասանական փառաւոր արտասանութիւններ, քանի մը խօսքեր ուղղուած հանդիսականներուն, կարծեցի որ աշխարհի բոլոր գիտելիքները գլխիս մէջ կը վխտային: Երբէք չպիտի մոռնամ որ մայրս եկած էր հակառակ ծանրօրէն հիւանդ ըլլալուն, նստած էր աթոռի մը վրայ իշխանուհիի պէս, երկու սիրուն ջոյրերս երկու կողմը կանգնած. պահապան հրեշտակի պէս հոգ կը տանէին: Ինչպէս կրնար բացակայիլ երբ իր ՀՐԱՇԲ ՄԱՆՈՒԿ տղան օրուան աստղերէն մէկը պիտի փայլէր այդ օրը:

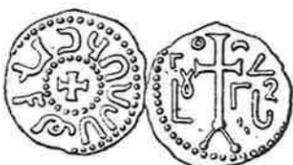
Հայրս իմ յաճախած նախակրթարանի ուսուցչական կազմին անդամ էր: Իմ շրջանաւարտութեան սկսած էր մտահոգել զինք, ինչ պիտի ըլլար յաջորդ քայլը: Արդեօք, բաւականապէս տոհմային դաստիարակութիւն ստացած էի օտար վարժարաններ մտնելէ առաջ:

Նախակրթարանի ուսուցիչներէս մէկը՝ Սիրական Օրջանեան, Կիլիկեան դպրեվանքէն շրջանաւարտ, կը համոզէ հայրս որ «Ստեփանի համար Դպրեվանք երթալէն զատ ուրիշ ելք չկայ: Եթէ հոն չնորհեցով հայ չմեծնայ այլեւս ուրիշ տեղ չկայ»: Ճիշդ հիմա Դպրեվանքի մէջ մարազի ուսանող չկայ, Հրանտ Սամուէլի շրջանաւարտութենէն վերջ, Վեհափառը կ'ուզէ ունենալ, Կիլիկիոյ բոլոր քաղաքներէն, գիւղերէն ուսանողներ:

Սիրական վարժապետ եւ հայրս համաձայնած էին, կը մնար մայրս համոզել: Ինծի խօսք չէր իյնար. գիտ մարդու տեղ զնոց չկար, իմ ճակատագիրը կ'որոշէին եւ ես ըսելիք չունէի: Անշուշտ եթէ ինծի մնար ես տեղէս չէի շարժեր:

Ամբողջ յոյսըս մայրս էր, եթէ ան ոտքերը գետին զարնէր եւ ոչ ըսէր հայրս ապահովարար մէկ կողմ պիտի դնէր, այդ ծրագիրը թէկուզ ժամանակաւոր կերպով, ես բնաւ չեմ տեսած որ հայրս մայրիկիս սիրտը կտորէ: Բայց հայրս, քա-

(շար. էջ 6)

Coin of
Barons Thoros
(1099-1129)

Coin of
Leo 11
(1129-1137)

Coin of
Leo 111
(1303-1307)

A Tradition of Change

Some historians say that history repeats itself. Yet, if examined within a finer scope, each cycle in time does offer a change, no matter how minimal, in man's character and development.

The roots of tradition are not easily destroyed, nor should they be, for they afford man the security to face tomorrow's world and the strength of will to realize that change also promises a brighter future.

The decade of the 1980's forbodes both the icy automation of Orwell's 1984 and the thrilling discoveries of our heavenly galaxy. For this reason, it is a decade in which man may stringently attempt to hold tradition steadfast in his search for a secure place in tomorrow's world. But, no search is true to itself or clear in direction unless there is room for change.

The awesome and as yet incomprehensible prospects of the coming decade should be anticipated not with a reclusive fear, but with a willingness and faith that tradition and change, together can meet all challenges. This achieved, a tradition of change will not only secure a place in tomorrow's world but will be able to reach the clarity of our heavenly galaxy.

Sarkis Teshoian Receives Award

Sarkis Teshoian, chairman of the Prelacy's Executive Council, was recently named the recipient of the St. Thomas More Society's Ecumenical Plaque. Bishop Flanagan presented the award at a dinner-dance held at Hogan Center of Holy Cross College on the occasion of the 25th annual Red Mass.

The award is presented to an outstanding member of the bench "who has demonstrated the humane principles of good will and kindness to his fellow citizens."

Mr. Teshoian's faithful record of service to many diverse church and community organizations clearly is worthy of this recognition and honor.

Bible Doves

PEACEFUL:

"And the Dove came in to him in the evening; and, lo, in her mouth was an olive leaf plucked off: so Noah knew that the waters were abated from off the earth."

Genesis, Chapter 8, Verse 11

GENTLE:

"Behold, I send you forth as sheep in the midst of wolves: be yet therefore wise as serpents, and harmless as doves."

Matthew, Chapter 10, Verse 16

GOD'S MESSENGER:

"And the Holy Ghost descended in a bodily shape like a dove upon him, and a voice came from heaven, which said, Thou art my beloved Son; in Thee I am well pleased."

Luke, Chapter 3, Verse 22

MOURNS:

"Like a crane or a swallow, so did I chatter: I did mourn as a dove: mine eyes fail with looking upward: O Lord, I am oppressed; undertake for me."

Isaiah, Chapter 38, Verse 14

Outreach

Bishop Mesrob Ashjian, Prelate

Editor Hasmig Mergian

OUTREACH (USPS 426-490) is published monthly by the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America, 138 East 39th Street, New York, New York 10016, (212) 689-7810. Unsolicited manuscripts will be considered for publication. Please include a stamped, self-addressed return envelope. We reserve the right to edit articles in order to conform to space limitations. Signed articles do not necessarily reflect the policy of the Armenian Apostolic Church of America. Send all correspondence to the above address to the attention of the Editor. Printed in the United States of America. Second class postage paid at New York, New York 10016.
©1980 Armenian Apostolic Church of America

Summer Cultural Study Program

by Christine Engustian

When anyone has asked the seemingly one and only question, "How was Lebanon?", I have answered with the one and only answer for me: "Terrific!" Of course, I vary the immediate response with such words as "fabulous...fantastic," or the college favorite, "excellent," but the implication remains the same. Yet, the six-week adventure in Lebanon and Syria was full of experiences that were not only enlightening but at times both surprising and disappointing.

Our courses included the Armenian language, history, church history, modern and classical literature, architecture and music. Since the central focus of our studies was the language, I spent the majority of my time struggling with pronunciations, sentence formations, and translations. At first, it was extremely frustrating and uncomfortable to be placed among people whose mother tongue is Armenian. The most difficult thing for me was enduring the constant and deep frustration that resulted from not comprehending conversations, and feeling I was missing out on a great deal. Moreover, the fact that I could not adequately contribute to conversations providing others an insight into my personality and opinions, was particularly irksome. But, I enjoyed the challenge, and with time I grew to feel at home within this environment. Through the help of my language teacher, Miss Rita Kassabian, the clergy and students at the seminary, and the other five students in the program, I was able to make small, yet extremely rewarding progress in my studies.

Besides the language, the church history lectures given by Bishop Aram

Lebanon I would be closely studying the political situation there. Instead, I found myself concentrating on the Armenians — their lifestyle, their attitudes about America, etc. One thing I did learn, however, was that the civil war in Lebanon goes far beyond the purely religious struggle. Three years of political science courses at Holy Cross have taught me how to analyze seemingly simple situation and to realize that political and economic factors enter into most confrontations.

Lebanon was indeed "terrific," full of educating experiences, wonderful people and, of course, delicious Armenian food. The people at the Seminary — the Catholicos, Bishops, Vartabeds, teachers, and students — all worked together to make our stay warm and rewarding. Our visit would not have been as fruitful as it was without their constant care and commitment. A special thanks and appreciation to Mr. and Mrs. Kevork Hovnanian for making it all possible.

The mentality of Armenians in America is different. Although it would be ludicrous to say that we have maintained our traditions as well as the Lebanese Armenians, or that the language is used as frequently among all ages, we have definitely survived as a people. More importantly, more Armenians in America are politically minded, in the sense that they are actively pursuing the Armenian cause. These American Armenians are among our most valuable assets, because it is through their efforts that we have the greatest potential for establishing an independent, free Armenia.

Being a political science major at college, I assumed that during my stay in

"There was an indescribable feeling which consumed my entire being when I was among the Armenian people. . ."

Keshishian were of particular interest to me. Since I attend the College of the Holy Cross, a Catholic institution, where I am continually confronted with questions concerning my religion and the differences between the Roman Catholic and the Armenian Apostolic churches. Through this course, and through discussions with His Holiness Karekin II, I discovered the differences and similarities between our churches. At Holy Cross, I presently enjoy utilizing this knowledge to inform the college community about the Armenians, the Armenian church, our culture and heritage.

However, what we actually learned went far beyond our daily three hours of classes and four hours of studying. Of course, that statement is not meant to devalue the worth of our courses, all of which were good introductory courses serving as strong foundations for further studies.

On weekends we left our "home" in Bikfaya to travel to far-away and not-so-far-away places in Lebanon and Syria. On these trips we were able to observe Armenian culture and traditions on a first-hand basis by staying with Armenian families. The exposure to the daily use of the language was particularly beneficial. There was an indescribable feeling which consumed my entire being when I was among the Armenian people. I felt by really being exposed to our culture I was learning about my roots.

In addition, we also observed the various societies in which the Armenians lived, thus having dual cultural experience. The Armenians exist in an Arab culture without being dominated by that culture and have preserved their traditions. For me, that was the most obvious difference between American Armenians and Lebanese Armenians. Since there are a large number of Armenians living in close proximity to one another, they have successfully maintained their language and culture. Naturally, it is a much more difficult feat to accomplish in the United States since we have few Armenian communities in the true sense of the word. The Armenians in the U.S. are forced to use English to sur-

Calendar of Events

Sunday, January 4: Prelate's Christmas Party.

Tuesday, January 6: Armenian Christmas.

Friday, January 9: The Program Committee meets in Providence, R.I.

Saturday, January 10: Seminar: "Role and Function of the Board of Trustees." Participating churches: Providence, Worcester, M. Valley, Indian Orchard, Boston, New Britain, Whitinsville.

Saturday, January 24 and Saturday, January 31: Choir Growth Seminar for New England area churches. Host: St. Stephen Armenian Apostolic Church. Applications may be obtained from Sts. Vartanantz Armenian Church, Providence R.I.

Saturday, February 7: "Feast of Light" Dinner-Dance, Grand Hyatt, New York.

Sunday, February 22: Children's Day.

Monday and Tuesday, February 23-24: Clergy retreat and celebration of Sts. Ghevontiantz, New Britain, Conn.

Thursday, February 26: Vartanantz Day.

Friday, February 27: Cultural weekend, Hotel Sheraton, Mansfield, Mass.

Saturday, February 28: Raffle drawing, Mansfield, Mass.

Sunday, March 1: Sts. Vartanantz Day celebration, Providence, R.I.

Wednesday, March 4: Lenten lecture 1.

Friday, March 6: Art Auction.

Saturday, March 7 and Saturday, March 14: Choir Growth Seminar for mid-atlantic area churches at St. Sarkis Armenian Church, Bayside, N.Y. Applications may be obtained from St. Illuminator's Cathedral.

Wednesday, March 18: Lenten lecture 2.

Friday, March 20: Theological Committee meets in Chicago.

Saturday, March 21: Seminar: "Role and Function of the Board of Trustees," in Chicago. Participating churches: Detroit, Chicago, Racine, Waukegan, Granite City, 9:30 a.m. to 4:30 p.m.

Choir Growth Seminar: 9 a.m. to 6 p.m. Participating churches: Detroit, Chicago, Racine, Waukegan, Granite City.

Sunday, March 22: Armenian Church Lenten Music, Carnegie Recital Hall, 3 p.m.

Wednesday, April 1: Lenten lecture 3.

Saturday, April 18: Students' Night, 8 p.m. at Prelacy.

Friday, April 24: Martyrs' Day.

Thursday, May 7: Mother's Day luncheon. Hotel Plaza, New York City.

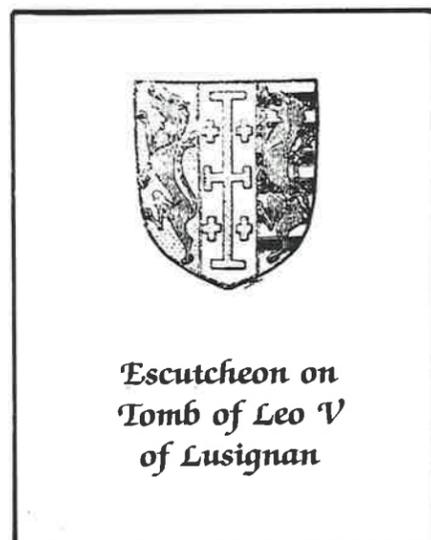
Monday and Tuesday, May 11-12: Religious conference, Holy Trinity Armenian Church, Worcester, Mass.

Wednesday and Thursday, May 13-15: National Representative Assembly. Host: Holy Trinity Armenian Church, Worcester, Mass.

Friday, May 22: Cultural-Musical night at Carnegie Recital Hall, New York City.

Saturday, June 7: High School graduates' night at the Prelacy.

Wednesday-Sunday, June 24-28: World Assembly, Catholicosate of Cilicia, Antelias, Lebanon.

Escutcheon on Tomb of Leo V of Lusignan

"You can accomplish much if you don't care who gets the credit."

—Anonymous

Announcements

OUTREACH extends special thanks to the Prelacy's Ladies' Guild who made possible the printing of this issue and to Iris and Pierre Papazian who generously donated their services towards its publication.

BUSINESS SEMINAR: A tuition-free 17-week bilingual (Armenian-English) program in Small Business Management and English for Business for Armenian residents is available at LaGuardia Community College in Long Island City. For further details and application call: Desepne Gazianis or Margaret Akhparyan, Monday-Thursday, 12 noon - 7 p.m., Friday, 9 a.m. - 4:30 p.m. at (212) 626-5489.

A Slide Presentation on the Divine Liturgy of the Armenian Apostolic Church by Rev. Dr. Mesrob Tashjian Pastor Sts. Vartanantz Armenian Church, Providence, R.I.

St. Illuminator's Cathedral, New York and St. Sarkis Church, Bayside, N.Y., Sunday, November 30

Sts. Vartanantz Church, Ridgefield, N.J., Tuesday, December 2

St. Gregory Church, Philadelphia, Pa., Wednesday, December 3

Soorp Khatch Church, Chevy Chase, Maryland, Monday, December 8

The faithful of the Armenian Apostolic Church of America are invited to attend. Please contact your local church for the exact time and location of the lecture.

A small boy was struggling to lift a heavy stone, but he could not budge it. His father, passing by, stopped to watch his efforts. Finally he asked his son: "Are you using all your strength?"

"Yes, I am," the boy cried, exasperated.

"No," the father said calmly, "you are not. You have not asked me to help you."

Christian Education Department Begins Mission; A. Arslanian Appointed Executive Coordinator

Miss Aghavni Arslanian has been appointed Executive Coordinator of Christian Education, a newly created post.

In announcing the appointment, Bishop Mesrob Ashjian said, "In today's world of everchanging moral and social standards, it is imperative to set clear guidelines. The Prelacy, as a center of the Armenian religious community, is obligated to be a source of spiritual guidance and nourishment for its people." Recognizing this responsibility, Bishop Ashjian said that the Executive Council decided to establish the position of Executive Coordinator of Christian Education in order to meet the specific religious needs of the community.

Miss Arslanian, a native of Beirut, Lebanon, comes from a multi-religious and multi-ethnic setting. She received her B.A. in English and Education from Haigazian College in 1972, which along with providing a solid Armenian education also stresses the importance of the English language and Christian education.

She continued her studies, obtaining an M.A. in Christian Education from the Near East School of Theology in 1979, which, being the sole theological center of higher education in the Middle East, draws students and professors from all parts of Europe, Africa, Asia, the United States, and the Middle East.

The Near East School of Theology provided Miss Arslanian the benefit of distinct experiences in a cosmopolitan environment, thus enabling her to initiate and establish many new and diverse religious programs in her capacity as Sunday School teacher and Director, and as Executive Secretary of the Christian Education department of the Armenian

Aghavni Arslanian

Prelacy in Beirut, Lebanon.

She has served as Chairman of the Campus Fellowship program at Haigazian College and has initiated Bible study programs in Lebanon and a Christian Service Training program for young men and women.

As representative of the Armenian Catholicosate in Antelias, Lebanon, she has served on committees such as Christian Education Committee of the Middle East Council of Churches, the International Year of the Child and World Day of Prayer.

Raised in a strong Christian family, and having a father who is a priest in the Armenian Apostolic Church, Miss Arslanian knew from an early age that it was her vocation to serve her church and nation.

5th Annual Raffle

For the benefit of the Continuing Christian and Armenian Education Programs of the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America.

PRIZES: 1st, \$10,000; 2nd, \$5,000; 3rd, \$2,000; 4th, \$1,000; 5th, \$1,000.

To the seller of the 1st prize ticket: trip to Armenia for two (two weeks) in 1981. Drawing to be held at the "Paregentan" (Mardi Gras) weekend, February 27-28, 1981 at the Sheraton Mansfield, Mansfield, Mass.

DONATION: \$100.

Tickets available from Board of Trustees and Delegates or

NEW ENGLAND: Sarkis Garibian (413) 596-9434

METROPOLITAN N.Y.: Masis Yeterian (201) 255-6280, Roubik Kachikian (201) 664-7856, George Petrossian (516) 869-8260, Prelacy Office (212) 689-7810.

MID-ATLANTIC: Nazaret Emlikian (215) 947-2470, Harry Dombalagian (215) 449-3084, Onnig Bedrosian (703) 528-8352.

MID-WEST: Detroit, Onnig Hachigian (313) 464-8212, Chicago, Nercess Chitjian (312) 545-5132.

Վահե Օշականի «Ահազանգ» Հատորը

Գրողատ, տեսարան եւ բանաստեղծ Վահե Օշականի քերթողական նորագոյն երկին «Ահազանգ»-ի հրատարակութեան առթիւ հաւաքոյթ մը տեղի ունեցաւ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Ոսկերիչեաններու բնակարանին մէջ, Ուրբաթ, 26 Սեպտեմբերին, խումբ մը գրասէրներու ներկայութեան:

Օշական ինքն իսկ կատարեց ընթերցումը «Ահազանգ» խորագրեալ քերթումի մը, եւ ապա զայն դարձուց սեփականութիւնը ընթերցող հասարակութեան: Վիճելի է Օշականի ոճը, յանդուգն՝ իր մտեցման կերպը: Բայց քիչերէն է՝ որոնք եւ անկեղծ են, եւ ըստ քերթողութեան նորագոյն արուեստին, եւ մեր ժամանակակից գրականութիւնը դուրս կը բերեն հինգամ ոճերու բաւիղներէն:

Գրքի ճակտին հեղինակի անուն չկայ, էջ ու թիւ ալ չկայ, բայց կը բաղկանայ 96 թերթերէ: Գինն է 30 Տոլար (երեսուն տոլար) եւ տրամադրելի է Առաջնորդարանի գրախանութէն:

Ստացանք
Խաչիկ Թեօլեօլեանի հատորը՝
«Սփիւռքի Հետ»
գին՝ \$18.
հեղինակէն
Prof. Khachig Tololyan
Wesleyan University
Middleton, Conn. 06457

October Wrap-Up

Following the precedent set by the late Karekin I Hovsepian, Primate of the Diocese of the Armenian Church of America, and later Catholics of the Holy See of Cilicia, establishing October as a cultural month, the Prelacy sponsored a bookfair during the weekend of October 10-12. The Book Fair was organized by the Prelacy's Bookstore management and the Ladies Auxiliary of Sts. Vartanantz Church and the Hamazkaine Cultural Society of New Jersey.

On display were books from all areas of the Armenian diaspora, including rare volumes of liturgical writings, illustrations, miniatures, architectural publications, music, theater, poetry and novelty items. Many attending the fair expressed their pleasure in viewing the works of Manual Ghertian, Buenos Aires born artist, and were delighted to shake hands with artist Minas Minasian who was present to autograph copies of his latest work, "Ayp ou Pen." Another highlight of the weekend was the presence of Norayr Bahlavouni, well-know editor and intellectual from Boston, who was invited to lecture. The Prelacy extends sincere thanks to the Pastor and Board of Trustees of Sts. Vartanantz Church for graciously hosting the book fair.

The 18th anniversary of the consecration of St. Sarkis Armenian Apostolic Church of Dearborn, Mich., which took place on October 11, was attended by His Grace Bishop Mesrob Ashjian and Mr. Sarkis Teshoian, Chairman of the Prelacy's Executive Council.

Bishop Ashjian addressed the congregation commending them for their love and dedication. He praised Mr. Arthur Manoug Hamparian, a chief promoter and benefactor of the St. Sarkis Towers, a Senior Citizens Complex and presented him with a plaque from the Prelacy. Boy Scouts Vahan Mouradian and Michael Nranian who earned the rank of Eagle received special medallions from His Grace. In his sermon on the Feast of the Holy Translators on October 12, Bishop Ashjian stressed the cultural realizations of the Armenian Church, appealing to the young to keep in communion with their forefathers making the Armenian dream an everyday experience of their lives.

Bishop Ashjian invited members of the International gathering of the Armenian Relief Society to a reception in their honor on Monday, October 13. Delegates from the United States, Canada, South America, Europe, and the Middle East attended.

In conjunction with his visit to the Chicago community on October 17, His Grace visited the Armenian community of Munster, Indiana, as the guest of Dr. and Mrs. Raffi Hovanessian.

The same evening, Dr. and Mrs. Aram Semerjian held a reception at their home, honoring the Prelate. The reception was attended by Armenians from the Fort Wayne, Indiana and Illinois communities.

On Monday, October 20th, accompanied by Mr. Mike Peltekian, Chairman of the Board of Trustees of All Saints Armenian Apostolic Church of Chicago, the Prelate visited Dr. Mitchell Michaelian, a Delegate of the Waukegan St. Paul Church and prayed for his speedy recovery.

In the afternoon, His Grace visited Kalamazoo to meet one of the few Armenian families in the area, Mr. and Mrs. George Arvanigian, formerly of Worcester, Mass.

Enough Is Enough?

"You have not done enough, you have never done enough, so long as it is still possible that you have something of value to contribute."

—Dag Hammarskjold

CHILDREN EXHIBIT HOPES AND DREAMS: UNICEF's "Rights of the Child" exhibit, co-sponsored by the Community Church of New York and the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America, opened on Sunday, October 12 at Lever House Art Gallery, 53rd St. and Park Ave., New York. Featuring various types of art, as well as collages and sculptures and drawings, the exhibit stressed the child's perspective of the present and the future. As Mr. Stephen Manchini, International Year of the Child Coordinator of the U.S. Committee for UNICEF said, "We must be thankful for what our children have done for us by putting us and our work in focus." Armenian children were represented with thirty pieces of art, which had been selected by the Prelacy's IYC Committee Art Contest. Bishop Mesrob Ashjian said, "Participation in such events gives an added dimension to our children's community life. They learn that their heritage need not be confined to Armenian circles but can be shared and appreciated by children of different religious and ethnic backgrounds."

Cilicia: The Other Armenia

(Continued from page 1)

lation in the area and to create an Armenian state. The Byzantine Empire, which had dominated Cilicia, repeatedly sent armies southward to subdue any Armenian leaders seeking independence.

There were two prominent families in Cilicia: the Hetoumians and the Roupenians. It was Toros I and his brother Leo I of the Roupenians who laid the foundations that later enabled their successors to extend their control to more and more Cilician cities. The occupation of the entire area was completed by Leo II* during whose reign the barony of Cilicia became the kingdom of Cilicia.

Leo II was crowned as king in the year 1198 in the cathedral of Tarsus. His coronation was consecrated by the Armenian Catholicos as well as the Papal Legate, and was recognized by numerous countries, including the Holy Roman Empire, the Papacy, the Byzantine Emperor, Richard the Lion-Hearted of England, and various other temporal and religious leaders. In a reign of 34 years (1185-1219), Leo repelled the attacks of the sultans of Aleppo and Damascus, took Isauria, built his capital at Sis, made alliances with the Crusaders, adopted European laws, encouraged industry and commerce, gave privileges to Venetian and Genoese merchants, founded orphanages, hospitals and schools, raised his people to unparalleled prosperity, earned the name of Magnificent, and was one of the wisest and most beneficent monarchs in medieval history.

The creation of a strong Christian kingdom in place of the feudal barony was important not only for the Armenians, but also for the Europeans or "Franks" as they were called, because of the role Cilician Armenia played in the Crusades. In 1095 when the Byzantine Emperor Alexius Comnenus asked Pope Urban II for military aid to help drive out the Turks, he got more than he wanted. Urban's appeal to the ecclesiastics and the nobles of Europe turned into the Crusades, a series of military adventures that transformed the Near East into a turbulent, warring, bloody cauldron for almost 200 years. The rescue of Constantinople, which is what Alexius wanted, from the Turks became the liberation of the Holy Land from the Turks. Nobles from all over western Europe rushed to lead the Crusades: Robert of Flanders, Raymond of Toulouse, Bohemund of Taranto, Godfrey of Bouillon, Eustace of Boulogne, and so on.

Rivalry for power and possessions soon caused the various Crusader leaders to have a falling out, and to seek their own respective rewards. Their zeal for material gain was even greater than their desire to earn spiritual rewards. Tancred, for example, took over the County of Edessa, a large territory east of Lesser Armenia. Bohemund captured Antioch, which was also coveted by Raymond of Toulouse. In this disorderly way, a group of Latin or "Frankish" states were created along the eastern Mediterranean shore: The County of Edessa, the Principality of Antioch, the County of Tripolis, and the Kingdom of Jerusalem.

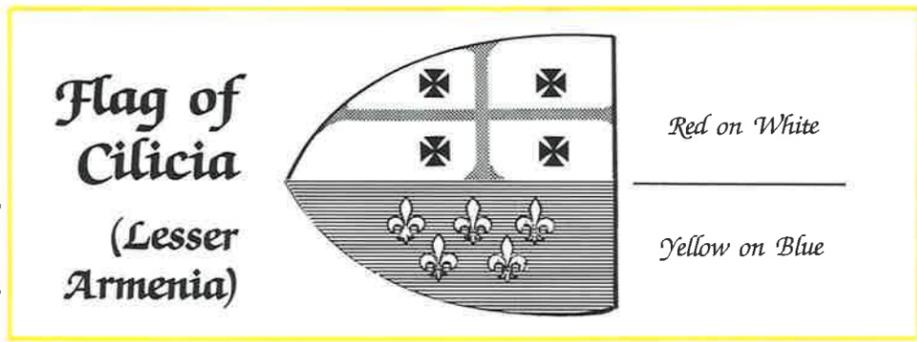
Emperor Frederick I Barbarossa joined the Third Crusade, and got as far as Cilicia, only to die suddenly in Lesser Armenia in the river Calycadmus. On his way to the Holy Land, Frederick had planned to thank Leo of Armenia for his assistance to the Crusaders and to present a crown to the Armenian king for his coronation. The meeting was not to be. In fact, the death of Frederick caused his large, disciplined German army to lose its morale and to fall apart. Its losses in Asia Minor were great, and few of the Germans reached the Holy Land.

The last serious military expedition, though not the last Crusade, was the Fourth Crusade, which had the peculiar feature that the Christian Crusaders fought other Christians, in the port of Zara on the Adriatic, and later in Constantinople, which was looted and many of its defenders slaughtered. The decline of the Crusades coincided with the decline of the institution that had inspired them, the Catholic Church.

Throughout this entire period, the kingdom of Cilicia or Lesser Armenia was literally in the middle of the ebb and

Վաղարշապետ

Signature of Leo I

Flag of Cilicia (Lesser Armenia)

Red on White

Yellow on Blue

flow of the Crusades. Inevitably the influence of the Franks (Europeans) and their culture was going to affect the Armenians. The establishment of Lesser Armenia on the shores of the Mediterranean gave the Armenians for the first time a direct outlet to the sea, and thus, contact with many new nations. For this reason and because the time span of Cilician Armenia and the creation of the Latin Frankish kingdoms and states of the Levant coincided, the civilization that developed in Cilicia was quite different from that of Armenia proper. The history of the kingdom of Cilicia became part of European history. The Armenian kings had joined with the European rulers in a cause common to Christendom. After the Crusader kingdoms had disappeared, the Cilician kings with the kings of Cyprus continued the struggle of Christian against Moslem. Family alliances had been established between Armenian kings and nobles, and Frankish royalty and nobility. The use of French and Latin was fairly common in the Cilician court and among the nobility. There was hardly an important Crusader family that did not intermarry with the Armenians.

The European cultural influence on Cilicia was certainly great, and if the coarser Franks learned much from the more refined civilization of the East, the Armenians also learned much from their Western European allies. Cilician society became cosmopolitan from contacts not only with the Frankish Crusaders, but with religious missionaries and with the merchants of various nations. The literary works of European nations such as England, France, Germany, Italy and Sicily were translated into Armenian, and through these the Armenians became acquainted with the history of these nations. The harbors of Cilicia were opened to the merchants of the Italian republics, especially Genoa, Venice, and Pisa. The Armenian port of Ayas rivaled any of the ports of Egypt or Syria as a trade center. Even Marco Polo begins the story of his travels at Ayas, the usual jumping-off place for travelers going eastward. Ships from Florence, Sicily, Catalan, Marseilles and other ports also traded with Cilicia. Besides maritime trade, Cilicia became a terminus for the overland trade from central Asia and China. Its strategic geographic position allowed Cilician Armenia to become a bustling and prosperous international trade center between East and West.

In internal matters, the royal court, in fact, society in general, was modeled on that of the Franks. The administrative, legal and judicial systems were organized along European lines, following mainly French practice. Besides the French language and courtly behavior for the royal house and the nobility, the lower classes, the merchants, and the peasants were all organized in a structure similar to feudal society to be found in any western European country of the High Middle Ages. For a time, orderly and prosperous development marked Cilician civilization.

Cilicia, however, was not exempt from the treachery, rivalry, intrigue, betrayal, and murders that sullied the Crusades, the Latin states, and nations in general during the High Middle Ages. Nevertheless, the development of Cilician civilization and its achievements in the historically short time of three centuries are truly remarkable. Lesser Armenia outlived most of the Frankish states of the East and left a legacy rich in art, architecture, miniature painting, poetry, historical literature, religious writings, legal and administrative codes. The names of the contributors to the culture of Lesser Armenia are many; suffice it to mention Nerses Shnorali and Nerses of

Lampron, both of Cilicia.

Cilicia became for the Armenians the doorway to the European world, a passageway that expanded the horizon beyond the culture of the Near East in which they lived. The Cilician passageway allowed movement in both directions. Just as Western civilization came to Cilicia from the farthest reaches of Western Europe by means of the Mediterranean, so Armenians went in the opposite direction to live and leave their imprint on cultures around the Mediterranean basin, in Europe, Asia, and Africa.

While it may not be possible to prove any persistent effect of European civilization and culture on the Armenian nation through the Cilician experience, it is easy enough to find evidence, however disparate, of that contact through the later history of the Armenian people. If their Cilician religion linked the Armenians to Christian Europe, the secular culture adopted by the Cilician Armenians linked them even more so to Europe's societal system. After the fall of Lesser Armenia in 1375, the last king of Armenia, Leo VI of Cilicia, went to France and England to seek the help of his "royal cousins," Charles VI and Richard II.

Leo looked to Europe, with cause, as so many Armenians did in succeeding centuries for their own purposes, not the least of which was an aroused spirit of nationalism manifest in fervent political activity or the vibrant literary production of the 19th century which derived its seminal impetus from Europe, from the West. Whether this predilection is the result of the Cilician imprint on Armenian history, or merely the consequence of the development of democratic institutions and cultural excellence in Europe cannot really be determined. There is no doubt, however, that the establishment of the kingdom of Lesser Armenia in Cilicia put the Armenians in the mainstream of history for at least three centuries. Armenia proper, isolated in its mountain fastnesses, experienced similar invasions by alien peoples, but not the invigorating melange of non-Levantine cultures. Cilicia, it may be said, had the best (as well as the worst) of both worlds.

But the history of Cilicia did not end in the year 1375. There remains still a living link from that turbulent yet superlative period: the Armenian Catholicate of the Great House of Cilicia. The capital city of the Armenian kingdom, Sis, fell to the Mamelukes, but the Catholicate of the Armenians remained in the city of Sis through the first quarter of the 20th century. As with all things human, the temporal passes away, but the spiritual remains. The Armenian Church has always shared the destiny of the Armenian nation, through good times and bad times. The Cilician sojourn was no different. As the Armenian population in flight from the Seljuks found its way south to Cilicia, so did the Catholicos of All Armenians. Having left Etchmiadzin in 485, the Catholicate wandered from place to place to escape the invading hordes and the ensuing persecutions. In 1147 it settled in Hromkla near the borders of Cilicia and Edessa, where it remained until its transfer to the Cilician capital of Sis in 1293. After more than six centuries in Cilicia, the Catholicate once again followed its people and settled in Antelias, Lebanon, still on the shores of the Mediterranean. A vital part of the Cilician Armenian historical heritage still lives and thrives in what was once a neighboring Frankish state. The Great House of Cilicia stands today as a reminder to all Armenians not only of the long history of the Armenian Church, but also of the civilization that their ancestors once built at the crossroads of the world.

Դպրութիւնը Կիլիկիոյ Վանքերուն Մէջ

(շար. էջ 1-էն)

Կեղեցոյ ամբողջ բարեգարդունը, Ներսէս Ենոքիանի դպրոցով ներմուծուած նոր շարականներով, նոր երաժշտութեամբ, նոր աղօթքներով ու ժամերգութեանց կարգերով, բոլորը Կիլիկեան շրջանի իրագործումները եղան: Այն սքանչելի «Առաւօտ Լուսոյ»ն եւ «Արեւագալի Երգեր»ը, «Հաւատով Խոստովանմի»ը, Վարդանանց դիցազներգ «Նորահրաշ Կասկադ»ը, եւ բազմաթիւ գանգները, առանց որոնց Հայց. Եկեղեցոյ ծիսական հարստութիւնը մեծ բան մը պիտի կորսնցնէր իր գանձարանէն, բոլորը ստեղծագործութիւններն են Հայոց Կիլիկեան Հաղաքակրթութեան:

Մինչ Մայր Հայրենիքի մէջ, Բագրատունեանց Անիի կործանումով եւ Սելճուկ, Թաթար ու Թիւրքմէն արշաւանքներու հեղեղին տակ Հայաստանի պետական կեանքը կը կազմալուծուէր, ժողովուրդը կը ցրուէր, կ'ամալանար Հայոց երկիրը ու կանգ կ'առնէին մշակոյթ ու կրթութիւն, - այստեղ՝ Ռուբինեան Կիլիկիոյ մէջ՝ Հայեր գարնանայի կենսունակութեամբ կը վերականգնէին Հայկ Պապուն Տունը Տարոսեան եւ Ամանուսեան պարիսպներէն ներս, ու կը կերտէին Հայոց Պատմութեան ամենէն ծաղկուն դարերը:

ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍԻՆ ՆՈՐ ՈՒՂԵՆԱՐՁՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Կիլիկիան՝ Միջերկրական Ծովով դէպի Արեւմտեան Աշխարհի քաղաքակրթութիւնը բացուած նոր նաւահանգիստ մըն էր Հայ պատմութեան մէջ: Այնտեղ նաւած ու պետական կեանք կազմակերպած՝ Հայեր շուտով պիտի գիտնային օգտագործել իրենց ազգային նոր միջավայրին շնորհիւ առաւելութիւնները եւ անմիջապէս յարաբերութեան մէջ պիտի անցնէին Եւրոպական քաղաքակրթ աշխարհին հետ, ուր կը տիրէր միջնադարի ստեղծմանը Հայութեան անձնօթ Լատին կրթական ու մշակութային դրոյթի:

Նշանակելի իրողութիւն է, որ ճիշդ այն շրջանին - ԺԱ. Դարու վերջին քառորդին - երբ Ռուբինեանք կը հաստատուէին Կիլիկիա, նոյն ժամանակաշրջանին՝ Եւրոպական ազգերը եւս սկսեցին Էնի հոսիլ դէպի Փոքր Ասիա եւ Պաղեստին՝ Խաչակրութեանց հսկայ ալիքներով, որոնք պիտի տնէին լման երկու դարեր ու յառաջ բերէին առաջին ընդհատումը հին եւ նոր քաղաքակրթութեան միջեւ:

Այդ սերունդ յարաբերութեանց հետեւանքով՝ Խաչակրութեանց դարերը երկու ժողովուրդներու միջեւ - Հայ եւ Եւրոպացի - քաղաքակրթութեան ընդհատումի դարեր պիտի ըլլային: Հայ ցեղը, որ Տիգրան Մեծին հին դարերէն ի վեր ձգտեց երշիւն եւ յարաբերութիւն պահել Արեւմտքի հետ, ահա առաջին անգամ ըլլալով Կիլիկիոյ մէջ առիթ ունէր ողորկել եւ իրապէս կապեր հաստատել անոնց հետ:

Հայ ժողովուրդին պատմութեան մէջ, ուրեմն, Կիլիկեան շրջանին, երեւան կու գար կրթական ու մշակութային նոր ուղեւորանքի մը, նոր որհանքի մը: -

Հայեր վերջապէս կը գտնէին Եւրոպական Լատին դպրութեան ու մշակոյթի մեծ աշխարհը, որուն ճառագայթող լոյսին լայնօրէն պիտի բացուէր Հայ Միտքը, իրացնելու համար անկէ եկող գիտական, կրթական, իմաստասիրական եւ արուեստի տարրերը եւ անոնցմով վերակառուցանելու համար իր սեպական մշակոյթի նոր կանաչը, այնքան գերապայծառ՝ իր գրչագրական, մանրանկարչական, երաժշտական ու դարական իրագործումներով:

Ամեն պարագայի, մեծ իրողութիւնը այս կը մնայ, որ Ռուբինեանց, Հեթումեանց ու Լուսինեանց օրով, կրթական ու մշակութային նոր հորիզոններ բացուեցան Հայութեան առջեւ, եւ Կիլիկեան շրջանին զարգացած այդ քաղաքակրթութեանց էր որ՝ հետագայ ԺԷ-ԺԸ Դարերուն՝ Հայ վերածաղկումի լուսաբոլորի մը պիտի ճառագայթէր «Փոքր Հայքէն» եւս դէպի «Մեծ Հայք»: Ծանփ-Արքայի արշաւանքներէն ետքը, իր վերականգնումի նոր ճիգին մէջ՝ Արեւելեան Հայաշխարհը Արեւմտեան Հայաշխարհէն պիտի ստանար իր բարեկարգիչները, իր ուսուցիչները, իր կրթական ու մշակութային շարժը, սկսած՝ Մեծ Անապատ Վանքը հաստատող առաքելախոյ ոխտաւորներէն, մինչեւ Ս. Էջմիածին, Լիւի եւ Կոտայ Վանքերու, Արքայախոյ, Ամիրի եւ Բաղէշեան Ամրոյի Համալսարանը ուսումնագործող աշակերտները Ս. Մեսրոպի:

Պատճառ չունիմք անտեսելու թէ Մեծ Հայքի մէջ եւս Հայեր, հակառակ վայրագ (շար. էջ 8)

Նշմարներ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՒԿԻՈՅ

(շար. էջ 1-էն)

կամ երկիրը, կամ աւելի ճիշտը՝ ոչ միայն անձուկ մտքը Կիլիկիան, այլ նաև Կիլիկիոյ կամ Սիսի կաթողիկոսութեան ենթարկուած վիճակները կամ թեմերը, այսինքն՝ Մեծ Կիլիկիա մը, եւ այս հասկացողութեամբ ինքնին ընդունած եւ հաստատած պիտի ըլլային նաև թէ իրենք բոլոր աշխարհի հայու-թեան վրայ հոգեւոր իշխանութիւն չունին էջմիածնայ «ընդհանրական» կաթողիկոսին պէս, այլ միայն Մեծ Կիլիկիոյ կամ Կիլիկիոյ մեծ տան վրայ»:

Հակառակ երեւութական շահեկանութեան, այս տեսակէտը, «Մեծի տանն» ձեւը բացատրելու համար, ոչ միայն անգոհացուցիչ է այլ եւ ճիշտ չի թուիր ըլլալ: Որոշ յայտնի չէ թէ ինչ ըսել կ'ուզուի «Ասորերէնի մէջ տուն կը նշանակէ գաւառ, երկիր» նախադասութեամբ, որովհետեւ տուն՝ ասորերէն կը թարգմանուի պէթ, որմէ արաբերէն պէթը եւ հայերէն պետ, պիտանի, անպիտան, եւ այլ բառերը: Նոյնպէս զարձեւ, երկիր, պետութիւն իմաստով, կը թարգմանուի միջուկ, որմէ արաբերէն մէլէֆուք բառը, եւ որ խոստացումն է ինչպէս երկիր՝ հրեշտակներու, երկրի մարդոց բնակութեան տեղ ըլլալու նմանութեան պատկերի մը: Իսկ եթէ ըսել կ'ուզուի որ ասորերէնի մէջ, իր բուն նշանակութեանէն զատ, տուն բառը ունի նաև, ինչպէս հայերէն «ազգային տուն»-ի պարագային, երկրի իմաստ, թէ եւ այս վերջին եւ «Մեծի տանն Կիլիկիոյ» ձեւի տունները նման չեն, այն ատեն յատկ կը գայ կրկնութեան արդիւնք մը: Կիլիկիա ինքնին նշանակելով աշխարհազրական որոշ սահմաններու մէջ գտնուող երկիր, որքան ալ «Հայաստանեայց աշխարհ» կամ «Կիլիկեան երկիր» ձեւը ընդհանուր ու ճիշտ ըլլայ, կաթողիկոսն կամ կաթողիկոսութիւն տանն կամ երկրին Կիլիկիոյ ձեւի տուն կամ երկիրը աւելորդ ծանրութիւն կը դառնայ:

Ճիշտ չի թուիր ըլլալ նորէն որ «Մեծի տանն Կիլիկիոյ» նշանակած ըլլայ մեծ Կիլիկիա մը, ինչպէս կը կարծէ Բարզէն կաթողիկոսն երբ կ'ըսէ՝ «Կիլիկիոյ կաթողիկոսներ այլ տուն ըսելով պէտք է հասկնանք ըլլային. . . մեծ Կիլիկիա մը», կամ «այս հասկացողութեամբ ինքնին ընդունած եւ հաստատած պիտի ըլլային նաև թէ իրենք բոլոր աշխարհի հայու-թեան վրայ հոգեւոր իշխանութիւն չունին. . . այլ միայն Մեծ Կիլիկիոյ . . . վրայ»: Բայց Մեծը տեղի անունի մը, եթէ ոչ բոլոր անուններու, առջեւ կ'ենթադրէ համեմատական գործածութիւնը այդ անունի, ինչպէս Մեծ Հայքի գործածութիւնը կամ համեմատութեամբ է Փոքր Հայքի, կամ Մեծն Լիբանանի՝ իր մօտ ներկայութեամբ Փոքր Լիբանանի կամ Անդր-Լիբանանի, եւ այլն: Ինչ կը վերաբերի Կիլիկիոյ, գոյութիւն չունի, չէ ունեցած, ոչ աշխարհագրական եւ ոչ պատմականորէն փոքր Կիլիկիա մը, արդարացնելու համար գործածութիւնը մեծի մը, որ իր կարգին գոյութիւն չէ ունեցած երբեք: Միև կողմէ, մեծի տանն Կիլիկիոյ բառու շարքը, գործեթ թարգմանելու ըլլաք հայերէն աշխարհաբարի կ'ունենանք՝ Կիլիկիոյ մեծ տան կազմը, արդէն որոշ ցոյց կու տայ մեծ-ի ոչ թէ Կիլիկիոյ այլ տան պատկանելի: Հետեւաբար խնդրելով մեծ Կիլիկիոյ մը չէ, այլ Կիլիկիոյ մէջ գտնուող մեծ տան մըն է որ կը վերաբերի, եւ այս հասկացողութեան վրայ հիմնուելով միայն կարելի է յատանալ շիտակ ճամբու մէջ:

Յայտնի է որ, նախնական ձեւին մէջ բոլորածե պատէ ու տանիքէ մը, կամ չորս պատերէ ու տանիքէ, պարզ կամ շողախի հետ միացուած քարերէ կամ ունի նրկէ հաստատուն շինութիւն մը եղող տունը, կենալու իմաստով լատիներէն մամիլը բայէն յառաջ եկած մամիս բառին Փրանսերէն՝ մեգոնի կամ, հայերէնի մէջ ընկնելու նշանակէ կայք, կենալու տեղ: Հին բնակութեան երկու հիմնական բաժանումները կազմող անասնաբուծական եւ երկրագործական հաստատման մօտ, հաստատման, որոնք, արեւելեան կարգ մը երկրներու մէջ, յատկ կը պահեն դեռ իրենց ինքնութիւնը. ան, տունը, ունի գրեթէ մի եւ նոյն իմաստը, նշանակելով, խաչարածներու համար առհասարակ՝ ամառը վրաններու տակ երկար թափառումներէ վերջ, ձմեռը անցընելու կայան, իսկ հողագործներուն համար՝ բոլոր եղանակներուն, գործերէն զուրս գտնուող ժամանակը: Ապա այս կայք-տունը կենալու, հանգստանալու,

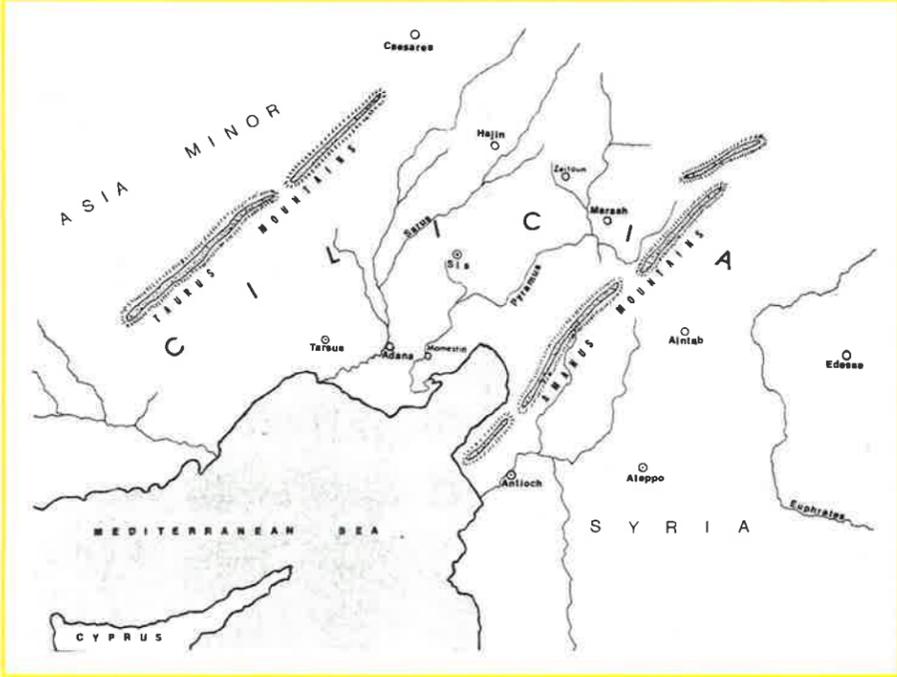
բնակելու տեղն է ոչ թէ անհատին, ինչպէս կը շփոթեն քաղաքներու խառնի-ճաղանճը դիտողներ, այլ ընտանիքին, որ կ'ապրի, կը զարգանայ, կը բազմանայ անոր մէջ, իր ուրախութիւններով, իր ցաւերով, իր յիշատակներով, նոյնացած անոր հետ: Այդպէս ուրեմն, նրկական կառուցուածքէն զատ, տուն կը նշանակէ ընտանիք, եւ այս այնքան ճիշտ է որ տակաւին հիմայ ալ, այն ինչ գիւղը սաքան ընտանիքէ կազմուած է ըսելու համար, կ'ըսուի՝ սաքան տուն ունի:

Ժամանակի եւ պէտքերու ուղիին վրայ, սակայն, տունը, որ միշտ համեմատութիւնները պահած է, առանց հաշուելու բացառիկ դէպքերը, ընտանիքին հետ, զարգացած է, յաւելմամբ սկզբնական կառուցուածքին մօտ ուրիշ նման կտորներու, կամ մէկ զանգուածի մէջ համադրութեամբ մէկը աւելի միաւորե-րու, երբ իր կարգին զարգացած է ընտանիքը, մէջէն դուրս գալով մէկէ աւելի ուրիշներ: Ուշագրաւ է դիտել որ նոյն իսկ անջատ շինուած կամ հեռու տեղ հաստատուած տուն մը մաս նկատուած է մայր զանգուածին, երբ անոր մէջ նստել է գլխաւոր ընտանիքին մաս նոր սերունդներէն մին կամ միւսը: Ամէն պարագայի, բաղադրեալ տունը՝ պահելով իր անունը, անոր մէջ բնակող բաղադրեալ ընտանիքն ալ, որ նահապետական ընտանիք կամ գերդաստանն է, որպէս զարձեւ անոր հիմնոյնացած, պահած է եւ կը պահէ զայն իր կարգին: Ուրեմն տուն, միշտ հիմնուելով նոյնացումի սկզբունքին վրայ, կը նշանակէ նաև՝ գերդաստան, նահապետական ընտանիք, եւ այլն:

Կայ ուրիշ աւելի կարեւոր եւ աւելի բարդ պարագայ մը, որու համեմատ, երբեմն, զարգացած, այսինքն ընդարձակութեամբ, բաղադրուած տան մէջ, նոյնքան զարգացած ընտանիք մը, օտարականներու, ճամբորդներու, հիւրերու համար յատկացուած է, կը յատկացնէ, մասնաւոր տեղ մը, ապահովելով անոնց հանգիստն ու ապրուստը, առանց որոշ ժամանակի մը սահմանման եւ ունի փոխադրութեան մը սկիզբնականութեան: Գրեթէ միշտ երաշխաւորուած առաւել կամ պակաս գօրաւոր շրջապատով մը, լաւ ծառայողներով եւ ընդարձակ ու մնայուն եկամուտներով, այս երեւոյթը, որ ինքնին թանձրացումն է վսեմ ազնուութեան մը, արեւելեան ինչ ինչ երկիրներու մէջ սկիզբն է ազնուական ընտանիքներու կազմութեան: Հայերէնի մէջ տառուտեր եւ թուրքերէնի՝ իսմէլտամ բառերը, որոնք կը նշանակեն՝ տուն ունեցող, տունին եղող, տնեցի, եւ ունին, որքան ուրիշներու համար տուն տեղ պահողի, նոյնքան ընտանիք ունեցողի, ընտանիքէ եղող իմաստ, կը գործածուին նման լաւ, ազնիւ, ընտրեալ ընտանիքի պատկանողներուն: Հետեւաբար, կը տեսնուի, տուն, միւսներուն պէս զարձեւ ունի ազնիւ, ազնուական ընտանիքի իմաստ մէջ ալ:

Անձանօթ չէ որ Կիլիկիոյ մէջ, անկախութեան շրջանին, եւ անկէ առաջ ու վերջն ալ, ինչպէս Հայաստանի Արշակունեաց, Բագրատունեանց, Մամիկոնեանց, Սիւնեաց, Պահլավունեաց, Պարսեանց, եւ այլն, տունները, գոյութիւն ունեցած են խոշոր թիւով բարետոհմ տուն-ընտանիքներ: Անոնց ամենանշանաւորը, շնորհիւ իր հեղինակութեան, իր դիրքին, իր ժողովրդաբանութեան, անվարան, եղած է Ռուբինեանց տունը, որ, համեմատելով միւսներուն հետ, մեծ է: Ահա այս մեծ տուն-ընտանիքին, այլպէս՝ Կիլիկիոյ արքայական տան է որ կը վերաբերի «մեծի տանն Կիլիկիոյ» բառերու կազմին անկախութիւնը:

Շահեկան է հոս յիշատակութիւն մը գոր ըրած է Աջապահեաններէն անմիջապէս վերջ Հալապի մէջ ընտրուած, օծուած, Կիրակոս Գ. անունը առած, եւ հուսկ յետոյ, զոհուելով ժամանակի Կիլիկիոյ կարգ մը իշխանաւորներու սպառնալիցներուն, բանադասուած նիւրազու հակաթոռ կաթողիկոսը: Արդարեւ, այդ դժբախտ հայրանուծի, ամենայն իր ունեցած արժանիք եւ իրաւունքներուն, բազմաթիւ տարիներ անցուցած է, մեծ իմաստուններու յատուկ համակերպութեամբ մը, մենաւոր վանքի մը պարզ մէկ խոցը, իր կաթողիկոսութեան ժամանակ գրած թիւ 15 կոնդակին մէջ կ'ըսէ. «... կաթողիկոսութեան օծման հանդէսն կատարեցաւ եւ փոխեցաւ անուն մեր Կիրակոս Գ. կաթողիկոս Հայոց

Map of the Armenian Kingdom of Cilicia

Մեծին Կիլիկիոյ Տանն Ռուբինեանց: Մինակը կիլիկեան կաթողիկոսներէն մեզի հասած նման յիշատակութիւն մը հզոզ, կասկած չկայ որ Նիկիոս-Կիրակոս, այդ ձեւ գործածութեամբ «Մեծի Տանն Կիլիկիոյ» կազմի իմաստը հասկնանք ըլլայ մեր մեկնութեան տարբեր:

Բայց պէտք է նկատել որ այսպիսի մեկնութիւն մը բնական կերպով ցոյց կու տայ Կիլիկիոյ կաթողիկոսական աթոռի արքայական տան կապուած ըլլալու իրաւունք մը: Թէ ուրիշ է այդ իրաւունքը, որոշ կը տեսնուի հայ եկեղեցական պետերու աթոռներուն մասնաւոր մէկ հանգամանքէն, աթոռներ, որոնք գրեթէ բոլորն ալ, հաստատուած իշխանաւորներու կողմէ կամ ապաւինած անոնց, միշտ վայելած են հայ թագաւորական կամ իշխանական տուններու պաշտպանութիւնը, եւ, ըլլալով հանդերձ իրենց կրօնական շրջանակի ժողովուրդին, ճանչցուած են, իրենք զիրենք ճանչցած են՝ պաշտպան արքայական տան կամ հեղինակաւոր ընտանիքներու աթոռներ: Այդպէս եղած են՝ հայ թագաւորներու կողմէ պաշտպանուած էջմիածնայ, Անիի եւ Դուիի, Պահլավունիներու կողմէ պաշտպանուած՝ Հոռմկլայի, տարբեր հայ իշխաններու կողմէ պաշտպանուած՝ Արամանքի, Աղթամարի, եւ այլ կաթողիկոսական աթոռները, եւ նոյն իսկ՝ Օսմանցի թագաւորներու հաստատած ու պաշտպանած Պոլսոյ պատրիարքական աթոռը: Այդպէս եղած է նաև Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը, սա տարբերութեամբ միայն, որ մինչ միւս աթոռներու գահակալները լուռ անցած են իրենց պաշտպանեալի իրաւունքին վրայէն, Կիլիկիոյ կաթողիկոսներ գործածած են զայն իրենց անունին միացած իբրեւ գեղեցիկ տիտղոս մը:

Բաց աստի, այս մեկնութիւններով կը պարզուի նաև Սոյո կաթողիկոսներու «բոլոր աշխարհի հայութեան վրայ հոգեւոր իշխանութիւն» ունենալու խնդիր մը, որ անկեղծ դժուարութիւն տուած է Բարզէն կաթողիկոսին, «մեծի տանն Կիլիկիոյ» կազմին իր տուած բացատրութեան մէջ: Սիմէոն կաթողիկոսի ծանօթ թուղթը, որ գրուած է մէկէ աւելի օրինակներով, մուտքին մէջ կը կրէ «Տանն Կիլիկիոյ եւ կաթողիկոս ամենայն հայոց...» ձեւը, Յուսիկ անուն եպիսկոպոսի մը, առանց ամենայն թաւախի, ընդօրինակած պատճէնէն զատ: Հիմնուելով այդ պատճէնին վրայ, Բարզէն կաթողիկոսն ոչ միայն զայն կը գտնէ ճիշտ, այլ եւ ամենայն կ'ենթադրէ վերջէն յաւելուած մը, եւ այս գիտել տալէ ետք որ «ամենայն հայոց կ'անկարգէ միայն Կիլիկիոյ կաթողիկոսներու սահմաններուն մէջ գտնուող հայոց»: Թէ մէկ եւ թէ միւս պարագային սակայն, ինչպէս «մեծի տանն Կիլիկիոյ» ձեւի բացատրութեան եղանակն էր, ճշմարտութեան համապատասխանելու ընդմիջ չեն կրնար այս տեսակէտները, երբ մանաւանդ խնդիրը իր բառերուն արժէքը որոշ գնահատել գիտցող Սիմէոն կաթողիկոսի նման ճիշտ եկեղեցականի մը խօսքերուն մասին է: Առանց վարանումի, ամենայն հայոց կը վերաբերի, իր իրական իմաստին համեմատ, ամբողջ աշխարհի հայութեան, եւ ոչ «Կիլիկիոյ կաթողիկոսներու սահմաններուն մէջ գտնուող հայոց», քանի որ «տանն Կիլիկիոյ» արդէն ինքնին կ'անկարգէ Կիլիկիոյ հայութեան: Ապա, Յուսիկ եպիսկոպոսի օրինակը թերի է, լման ըլլալով միայն ամենայն ունեցողները, որովհետեւ,

ինչպէս Բարզէն կաթողիկոսն ալ կը հաստատէ, թուղթի բնագրին մէջ, Սիմէոն ինքզինք կը կոչէ՝ կաթողիկոս ամենայն հայոց, մինչ Փիլիպպոս՝ կաթողիկոս հայոց: Պատմական անցքերու դասաւորումն իսկ կը հաստատէ ամենայն, Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը, իր հիմնուած օրէն սկսեալ մինչեւ 1441 էջմիածնայ աթոռին վերահաստատութեան թուականը՝ ընդհանրապէս, եւ անկէ մինչեւ Փիլիպպոս կաթողիկոսի յարուցած խնդիրներու ժամանակ՝ Կիլիկեան կաթողիկոսներու կողմէ, ճանչցուած ըլլալով ընդհանրական կաթողիկոսութիւն: Հետեւաբար «Տանն Կիլիկիոյ եւ կաթողիկոս ամենայն հայոց...», որ թարգմանի «կաթողիկոս տանն Կիլիկիոյ եւ ամբողջ աշխարհի հայութեան կաթողիկոս, ոչ աւելորդ մաս կը կրէ, այլ հակասական է կամ անճիշտ, ոչ ճշմարտութիւնը եւ Սիմէոն կաթողիկոսի իրական միտքը ներկայացնող արտայայտութիւն մը:

Գալով թէ «մեծի տանն» երբ սկսած է գործածուիլ Կիլիկիոյ կաթողիկոսներու կողմէ, յայտնի բան չկայ: Բարզէն կաթողիկոս, որ փորձած է՝ նախ յիշել ետք իր չգիտնալը՝ բացատրել անոր ինչ իմաստով գործածուելը, կարծանաբարէն աս եւս չգիտնալը, առանց սակայն ունի մեկնութիւն ընելու: Տարբեր մեզի ծանօթ աղբիւրներն ալ, ըլլան անոնք յիշատակարան, վաւերագիր, կամ բնասիրական ընունքներ, բոլորովին լուռ կ'անցնին այդ մասին, ձգելով միայն պատմական անցքերու տրամաբանութիւնը, որ գուցէ ելք մը ցոյց տայ մեկնութեան, եթէ սակայն չխաբէ:

Մեզի հասնող առաջին վաւերագիրը, որ կը յիշէ «տանն Կիլիկիոյ» ձեւը, 1634-ին Սոյո Սիմէոն կաթողիկոսին կողմէ էջմիածնայ Փիլիպպոս կաթողիկոսի գրուած թուղթն է: Ոչինչ կը հաստատէ սակայն որ աւելի կանուխ գործածուելի սկսած ըլլայ այդ ձեւը, կամ այլպէս՝ Սիմէոն կաթողիկոսն եղած ըլլայ անոր հեղինակը: Ընդհակառակը, նախ քան 1634 պէտք է մուտք գործած ըլլայ այդ ձեւը, որովհետեւ ամէն ինչ ըլլալով բացատրող Սիմէոն կաթողիկոս, որ բան չի խօսիր այդ մասին, պիտի չվարանէր խօսելու եթէ նախապէս եղած գործածութեամբ, որպէս հաստատուած տիտղոս, որոշ իմացուած ըլլայ ան:

Ինչ ալ ըլլայ, Կիլիկեան արքայական գահին կանգուն եղած ժամանակ չէ որ կը գործածուի ան, թագաւորներու կենդանութեան ու ներկայութեան աւելորդ ընունքներու միջոցով պաշտպանեալի իրաւունք մը, ինչպէս է «մեծի տանն Կիլիկիոյ», շարունակ յիշելը: Հասանաբար աւելի ուշ, անկուսի շրջանին, Կիլիկիոյ, անոր թագաւորներու եւ կաթողիկոսներու երբեմնի փառքը ոգեկոչել տուող դէպքի մը պահուն տեղի ունենալու է անոր մուտքը, եւ այնուհետեւ, մեքենականօրէն շարունակուելու՝ գործածութիւնը:

Հետեւաբար, Կիլիկիոյ թագաւորութեան վախճանի եւ Սիմէոն կաթողիկոսի թուղթի, այս ինքն 1375 եւ 1634 թուականներու միջեւ տեղ մը պէտք է գտնուի անոր սկիզբը, տեղ մը գործածուելու չէ ենթադրել լուրջ ուշադրութիւն ընելով այն ժամանակուայ անցքերուն: Աւելի քան երկուք ու կէս դար տեւող այդ շրջանը, որ չեն պակար միջպագայի բարձրարժէք գործեր, կը պարունակէ բազմաթիւ առաւել կամ պակաս կարեւորութիւն ունեցող երեւոյթներէ զատ, հայ եկեղեցական պատմութեան մէջ դարապոլս կազմելու կոչուած երկու (շար. էջ 8)

Chicago Community Witness Consecration and Dedication of All Saints Church

After many years of dedicated work, the Armenian community of Greater Chicago actualized the construction of a much needed church and center. The weekend of October 18, 1980, marked the consecration and dedication of All Saints Church and Community Center. Through the enthusiastic efforts of Rev. Archpriest Sarkis Antreasian, the Board of Trustees, and the Building Committee, a community's dream has come true.

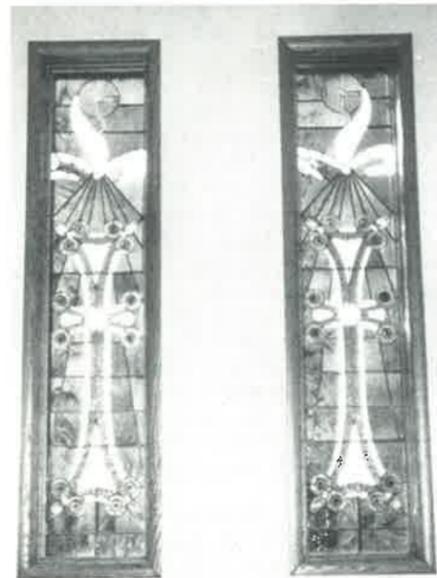
Mr. Leon Shahnazarian, a benefactor from Elkhart, Indiana, cuts the ribbon at the entrance of the George Shahnazarian Hall. Rev. Der Mksian of Racine, and Bishop Mesrob Ashjian look on.

Bishop Ashjian consecrates the beautiful altar front, the work of Mr. Sahag Hagopian. Mr. George Shahnazarian was Godfather of the altar consecration.

Since Mr. Vahan Khoudaverdian, benefactor of the basement hall was unable to attend due to illness, Mr. Mike Peltekian, Chairman of the Board of Trustees and Mr. Mourad Meneshian, Chairman of the Building Committee, cut the ribbon on his behalf.

The Community Hall is graced with two stained-glass windows designed by Mr. Shahan Sarrafian and implemented by Mrs. Susan Sarrafian and Mrs. Lena Sarrafian. The design depicts a sphere representing the essence of life created in God's hand and man's hand; a flame representing life which results in the creation of Christianity and is manifested by the letter Է the rays radiating downward indicate the creation of Armenian Christianity through the cross.

Bishop Ashjian rededicates the Baptismal font from the old All Saints Church of West Pullman, which was constructed in 1924. The chairman of the Board of Trustees of the West Pullman church, Mr. Levon Mishmishian, was the Godfather.

Seal of the Patriarch Constantine I of Partzpert

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՍ ՓՐՑՈՒԱԾ ԷՋ ՄԸ

(շար. էջ 1-էն)

Հանայի զաւակ, (այս իրողութիւնը քահանայի թոռ կրնէ զիս, բայց հոգ չէ) գիտէր համոզել: Համբերութեամբ կը բացատրէր իր տեսակէտը եւ ընդհանրապէս կը յաջողէր, չգարմացայ որ ան համոզած է մայրս, որ ես պէտք է երթամ:

Մէկ վայրկեան աչքին առջեւն զիս չհեռացնող մայրս, հինգ օրուայ հեռաւորութեամբ քաղաք մը փոխադրուիլս կընդունի, առանց ընդդիմութեան: Տղաս, քեզի համար լաւ է: Մարդ կ'ըլլաս, հօրդ տեղը պիտի բռնես օր մը: Փառք Աստուծոյ, քոյրերդ երեսը նայուելիք են, կ'ամուսնանան կ'երթան բայց պզտիկ եղբայրներուդ դուն հոգ պիտի տանիս: Այս վերջին խրատն էր որ ան տուաւ: Մայրս սակաւախօս մէկն էր. գարմացայ որ այդ քանի մը խօսքերը քով-քովի բերաւ:

Նստայ բեռնատար ձիուն վրայ, համետին երկու կողմերէն կը կախուէին մինչեւ քիթը լեցուած երկու պարկեր, ես ճիշդ կեդրոնը նստած էի, երկու սրունքներս, դէպի ձիուն վիզը երկու կողմէն երկարելու չափ տեղ ունէի, բարեբաղդաբար այս պարագային երկար սրունքներ չունենալով ձեռնառու էի: Տակա բազմոց չկար, միակ բազմոցը, իմ պարարտ ըլլալն էր: Սպունգի վրան նստածի պէս մարմինս առաձգական դարձած էր, ամէն անգամ որ ձին հարկադրուած վար կ'իջնէր, կամ վեր կ'ելլէր, ես կ'ընկերանայի իրեն:

Ողջերթի եկած էին ընտանիքիս անդամները, ազգականները եւ դուռ-դրացի: Այդ երանելի օրերուն, դրացիները իրարու հետ կը բաժնէին, իրենց ուրախութիւնը եւ սրտմութիւնը: Ձիին վրայ նստած, գլուխս կը դարձնէի ես նայելու համար:

Բարի ճանապարհ մաղթողներու թիւը հետզհետէ կը նուազէր, հայրս՝ իր յառաջապահի դերին մէջ էր: Պարզ էր որ, բոլորն ալ պիտի կորսնցնէին մրցումը որ խուկ կերպով կը շարունակուէր ձիերու եւ ինձմէ բաժնուիլ չուզողներու միջեւ:

Ինձի սրուած ձին, չնայած որ բեռնատար էր պաշտօնով, բայց տարբեր էր կոչումով. ան շարունակ առաջ անցնիլ կ'ուզէր, ինքզինք կը կարծէր ձիարաւի մէջ: Ան ոչ միայն չէր ուզէր կարաւանին ետեւէն երթալ, այլ նոյն իսկ մէջտեղէն երթալն իսկ արժանապատուութեան հարց էր իրեն համար: Վայրկեան մը դիտեցի այս ազնուական կենդանիին ընդզուամը, բողբոջ իր ճակատագրին դէմ եւ մանաւանդ այդ բեռը, որ պարտադրուած էր իրեն, առանց իր հաւանութիւնը առնելու: Ես կը հասկնայի իր հոգեկան վիճակը, եւ լաւագոյն զգացումները ունէի իրեն հանդէպ, բայց պէտք է խոստովանիմ որ գործիս չէր գար իր շատ առաջ երթալը, պէտք է ետ մնայի որպէսզի տեսնէի կառաւանին հետեւողները, մանաւանդ հ բայց պէտք է խոստովանիմ որ գործիս չէր գար իր շատ առաջ երթալը, պէտք է ետ մնայի որպէսզի տեսնէի կառաւանին հետեւողները, մանաւանդ հայրս որ կարծես ինձի պիտի ընկերանար մինչեւ Սիս: Ջորեպանին հասկցուցի որ ձին ինձի նեղութիւն կուտայ, առաջ անցնելու իր փորձերու պատճառով, Ջորեպանին գործին եկաւ ըսածս, եւ գայն կապեց ամենէն ետ մնացած ձիին ետեւը: Նախ կորովի հայհոյութիւն մը իբրեւ նախաբան, ապա պատմեց որ, (նորէն հայհոյութիւն մը) եթէ մէկ մը առաջ անցնի ալ գլուխս կ'առնէր ձիին վրայ: Այս բոլոր ձիերուն մէջ ամենէն լաւն էր այս մէկը, հայհոյութիւն մը եւս, բոլորէն աւելի կը սիրեմ այս մէկը, նորէն հայհոյութիւն, ես այն եզրակացութեան եկայ որ այդ հայհոյութիւնները փաղաքշական իմաստով պէտք է առնէի, տեսակ մը սիրոյ արտայայտութիւն:

Գլուխս դարձուցի եւ նայեցայ. . . Ինչ տեսնեմ, միայն հայրս մնացած էր կարաւանին հետեւողներէն, ան հեւ ի հեւ կը վազէր կարաւանէն հեռու չմնալու համար: Սարսափեցայ ուղղակի, երբ տեսայ որ ան ինչքան հեռացած էր քաղաքէն: Թէ ինչպէ՛ս պիտի վերադառնար, ապահով ալ չէր: Յուզումէս, սարսափէս, բոլոր ուժովս պոռացի, «Հա՛յրի՛կ»:

Ես չեմ գիտեր ինչպէս պոռացած եմ, բայց նոյն իսկ ձիերը եւ ջորիները իրար անցան ու կարգի ու կանոնը խանգարուեցաւ: Ջորեպանը կեցուց կարաւանը մինչեւ որ հայրս միացաւ մեզի: Ջորեպանը կարեկցութիւնով հարցուց հօրս «պարոն, դու՞ն ալ պիտի գաս Սիս մեզի հետ:» Հայրս չպատասխանեց, երկարեցաւ դէպի ինձ եւ անգամ մը եւս գրկեց ու համբուրեց, այդ հպարտ մարդուն աչքերուն մէջ արցունք կար: Կարաւանը շարժեցաւ եւ հայրս նստաւ բարձր ժայռի մը վրայ, եւ մենք իրարու նայելով իրարմէ կը հեռանայինք, մինչեւ որ ան նստած տեղով սեւ կէտի մը վերածուեցաւ եւ ան ալ անհետացաւ քիչ ատենէն:

Տարիներ անցան եւ դեռ այս պատկերը մտքիս մէջ է այնպէս ինչպէս եթէ պատահէր երէկ: Չեմ կրնար մոռնալ. Արդեօք հայրս կը գա՞ր որ, վերջին անգամ զիրար կը տեսնէինք: Ինչ գարհուրելի նախազգացում. . .

Վերջապէս հինգ օրուան տաժանելի ճամբորդութենէ վերջ, ես կը կարծէի որ ամէն տեսակ ցաւի դիմանալը սորված էի, դուրս եկաւ որ այդ միայն սկիզբն էր երկանց: Բարձրագոյն դասարանի ուսանողներէն երկու հոգի մտան թեւերս եւ դրին Գիւտ ծայրագոյն Վարդապետ Միսիթարեանի առջեւ: «Գիւտ Վարդապետ Պոլսոյ Իւսկիւտար թաղէն եւ դպրեվանքի տեսուչ,» այս անդիստար ծանօթացումէն վերջ կ'ակնկալուի եղբր որ ես ոտքի ելնեմ եւ հայր սուրբին ձեռքը համբուրեմ, եւ հազիւ թէ մէկ կողմիս վրայ ընկողմանած դիրքով, ցաւերու մէջ կը մեռնէի, ձեռք համբուրելը երբէք իմ մտքիս մէջ տեղ չէր բռնէր: Բայց այդ հոյակապ մարդը հասկեցաւ վիճակս, եւ ինք եկաւ գուրգուրանքով եւ հոգածութեամբ ձեռքէս բռնեց վեր հանեց, Ձէի կրնար ոտքի վրայ մնալ ինչպէս արդէն ըսի, չէի կրնար նստիլ:

Ճիգիբազան եւ հոգեկան ցաւերս հասած էին կէտի մը որ կը կարծէի թէ պիտի տարրալուծուի եւ անհետանամ: Այս մտածումներու մէջ թաղուած ունէ մէկիւր ըսածը չէի լսեր, ո՛չ ալ կը հասկնայի, մարելու վրայ էի, յանկարծ լսեցի Գիւտ Վարդապետի հրահանգները, «այսպէս ըրէք, այնպէս մի՛ ընէք, շուտ՝ շուտ տաք-ցուցէք ելն»:

Ցաւերուս սաստկութիւնը զգայազիրկ ըրած էր զիս, բայց յանկարծ սթափումի մէկ վայրկեանին իմացայ որ զիս տաք շուրի մէջ պիտի մտցնեն եւ թէ պէտք է նստիմ հոն չեմ գիտեր որքան:

Քանի մը յաղթանակաւ ուսանողներու օգնութեամբ չըսելու համար պարտադրութեամբ մտայ տաք շուրիով լեցուած տաշտի մը մէջ: Տեսողութիւնս մթազնեցաւ՝ պոռայու ուժ ալ չկար, թեւերէս բռնած էին: Չեմ գիտեր, ուր տեղէն եւ ինչպէս հայրս երեցաւ ինձի, վրաս ուժ եկաւ, որոշեցի դիմանալ, եթէ պիտի սատկիմ այս ցաւերու մէջ, մարդու պէս կը սատկիմ, չէ՞ որ մարդ ըլլալու եկայ, ուրեմն առաջին դասը եւ քննութիւնը պէտք է անցնեմ պատուաւոր կերպով:

Ձուրէն ողջ դուրս ելայ, եւ Աստուծոյ օրհնութիւն՝ ձերուսի մայրիկ մը սկսաւ դարմանումի. ուսանողներէն մէկուն, Կեսարիոյ կողմերէն Յովակիմ Ջուլաքեանի մայրն էր: Ամենագործ մածունի օգնութեամբ, օր ըստ օրէ լաւանալ սկսայ: Մածունը կը քսէին ուր որ պէտք էր իբրեւ հակաանեխական դեղ, եւ դպրով բերանս կը դնէին սնունդի համար: Մածունի բուժիչ զօրութեան մասին զարափար մը ունենալու համար պէտք էր երթալ Կիլիկեան Դպրեվանքը:

Լաւ էի եւ շրջապատիս հետ ընտելացայ: Այժմ արդէն ատենը եկած էր Վեհափառին ներկայանալու: Գիւտ վարդապետը պէտք եղած պատուէրները տուաւ արդէն: Գեղեցիկ առաւօտ մը միասին ուղղուեցանք դէպի ԽԱԶ-ՕՏԱ, ասիկա վեհափառին թէ բնակարանն էր թէ շխտատանոցը: Չորս հատ սրահներ իրարու միացած էին խաչի ձեւով, ամէն մէկ մասը բազմաթիւ պատուհաններ ունէր, դիրքն ալ բարձր էր, ամբողջ վանքը կը տեսնէր: Աչքէն չէր վրիպեր ունէ շարժում կամ եկող-գացող: Արձիւր պէս կը հսկէր: Իսկապէս Վեհափառ էր:

Անձնաւորութիւնը խոր տղայութիւն ձգեց իմ վրայ: Պարթեւ հասակով, արծիւի դէմքով, խորունկ աչքերով եւ լուսաւոր, իսկապէս Վեհափառ, ոտքի ելաւ մեզ տեսնելուն պէս, Գիւտ Վարդապետը համբուրեց անոր աջը, եւ ինձի նշան տուաւ որ ես ալ նոյնը ընէի: Այլ համբուրելու ատեն նախինք մը դրաւ ափիս մէջ: Գիւտ Վարդապետ վարանումս տեսաւ եւ նշան մը ըրաւ որ առնեմ, մինչ այդ Վեհափառը, անմիջապէս չառնելուս համար, ինչպէս կ'երեւի զարմացաւ եւ հարցուց. - «Նարինջ չե՞ս տեսած բնաւ,» չէի գիտեր պատասխանելու էի թէ ոչ, Գիւտ Վարդապետ նորէն նշան տուաւ որ պատասխանեմ, սորված էի որ

Karekin II Tours California

Karekin II, Catholicos Coadjutor of the Great House of Cilicia, arrived in Los Angeles on Thursday, October 30. His Holiness was welcomed at the airport by community representatives, as well as the Prelates of the Eastern and Western Prelacies, Bishop Mesrob Ashjian and Bishop Yeprem Tabakian.

Following welcoming ceremonies, His Holiness went to Hollywood's St. Garabed Church for the official cross-blessing, thus beginning a 21-day tour of the California Armenian community.

On Saturday, November 1, His Holiness was the guest of honor at a banquet hosted by the Prelacy. Present at the dinner were California Governor Edmund G. Brown, Jr., Los Angeles Mayor Tom Bradley, Attorney General George Deukmejian, Congressmen George E. Danielson and Carlos J. Moorhead, Los Angeles City Councilwoman Pat Russell.

Upon his arrival in Los Angeles His Holiness Karekin II went to Hollywood's St. Garabed Church for the traditional cross-blessing ceremony.

His Holiness was welcomed by Mayor Tom Bradley at Los Angeles City Hall. His Holiness thanked Mr. Bradley for his warm welcome and continued support of the Armenian community in Los Angeles. Mayor Bradley, in turn, spoke highly of the Catholicos, presenting him the keys to the City of the Angels. His Holiness presented the Mayor with a souvenir from the Cathedral of Antelias—a gold piece commemorating the establishment of the Armenian Church.

միշտ վեհափառ ըսելու էի եւ ըսի «Վեհափառ շատ տեսած եմ, Տէօրթ-Յօլէն կը բերէին Մարաշ»: «Այո ըսաւ, մարաշցիներդ միշտ կը պարծենաք որ Մարաշը գիւղ չէ»:

Որքան երջանիկ եմ որ Ա. պատերազմի զինադադարէն վերջ իրեն հանդիպեցայ Ատանայի մէջ, Լէզգոնականի համազգեստով. ինքն ալ երջանիկ էր որ եղեռնէն ազատուած էր եւ կամաւոր արձանագորուած: «Դպրեվանքի հացը պարապի չէ գացած, Ստեփանն: Անգամ մըն ալ հանդիպեցայ Պէյրուսի մէջ. ես Պէյրուսը գրասեղ ֆրանսական ուղերու հետ էի, մենք էինք պաշտօն ստեղծուելու հոն եւ թիւրքերը սակցնոցը: Ճիպէյլի որբանոցի մէջ պաշտօն ստեղծուելու ալ իր պնդումին հետեւանք էր:

Վերադառնալով դարձաւ դպրեվանքին: Վեհափառին այցելելէ վերջ վերադարձաւ դպրոցը: Դպրոցին մէջ ինծի ցոյց տուին գրասեղան մը եւ դասարանապետը պարզօրէն որ այս մարդ չտգէտնորոգ համար է», վրաս սրտենցուցիւնք եւ եկաւ եւ զարձայ իրեն ըսի «ասիկա չոր սրամտութիւն մըն է, ի՞նչու եկանք հոս եթէ գիտէինք մեր սորվելիքները, զարմացաւ որ միայն ես էի բողոքողը եւ ըսաւ «շատ շուտ սկսար կռիւ փնտելու»: «Ես կռիւ չեմ փնտռեր բայց այդ տեսակ անհամ կատակներուդ ալ հանդուրժելու միտք չունիմ: Փայտաց եւ իրար հասկցանք: Տարտնէն եկած էր, Անունը Արամ Ալջանեան, ինքզինքը նետած էր Եգիպտոս, մէկ երկու անգամ գրեցինք իրարու, յետոյ եկաւ Քանաթա, Մոնրէպլ, հագիւ թէ պատրաստուեցայ երթալու եւ տեսնելու, իմացայ որ մեռած է: Ափսոս միակ ապրող Սիսականն էր: Արամը ինծի հետ հաշտութիւն կնքելէ վերջ շարունակեց, ալ կողմի գրասեղանները կը պատկանին կէս ուսեալներուն, հոն ձախ կողմինը վերի արտի ցորեններ են, բարձրագոյն դասարան, լման ուսեալներ, Արամը մասնաւոր հաճոյք կ'առնէր ծաղրական ըլլալու մէջ, այդ ալ իմ հոգս չէր այլեւս: Դասերուս մէջ լաւ էի, բայց ընտանիքիս կարօտը կ'այրէր սիրտս, հայրս աչքիս առջեւն էր, մայրս երազներուս մէջ եւ թոյրերս եւ եղբայրներս նոյնպէս, կ'երեւի պէտք է տեսն մը հեռանայի տունէն, գիտնալու համար որ ինչքա՛ն կը սիրեմ գիրենք:

Դպրոցի կրթական մակարդակը բարձր էր դատելով դասաւանդուած առարկաներու որակէն: Ուսուցիչները ձեռնահաս էին եւ նուիրեալ: Հայոց պատմութեան դասատուն էր Գիւտ Տ. Վարդապետը, որ գիտէր մեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնել մասնաւոր կէտի մը վրայ, եւ շնորհիւ իր վերլուծումներուն, մեր մէջ կ'արմատանար սէրը՝ մեր ժողովուրդին հանդէպ եւ անոր ծառայելու պատրաստակամութիւնը: Ներշնչող ուսուցիչ մըն էր Գիւտ վարդապետը:

Ամէն առաւօտ եւ իրիկուն տաճարը կը մտնէինք աղօթելու համար: Վանահայրը ծերունի Բարսեղ Վարդապետն էր: Երկու դասի բաժնուած էինք, ինք կը նստէր աջակողմեան դասը, բայց այդ նստած տեղէն գիտէր թէ ով սխալ կ'երգէ շարականը եւ ո՞վ սխալ կը կարդայ, ոտքի հողաթափը կը հանէր եւ կը փակցնէր սխալը գործողին, ինչպէ՞ս գիտէր, ով էր սխալողը, մինչեւ այսօր գաղտնիք մըն է ինծի համար:

Ուսանողներուն հող բաժնած էին եւ ամէն մէկը պէտք էր աշխատէր լաւագոյն բանջարեղէնը եւ ծաղիկները հասցնելու: Հողին կապելու շարժառիթը ակնբեր էր:

Ինչպէս ամէն հողագործ այս կամ այն բնական թշնամիներու դէմ կը պայքարէր, մենք ալ յարաճուն պատերազմի մէջ էինք խլուրդներու դէմ: Մեր ածուններուն մէկ կողմէն կը մտնէին միւս կողմէն կ'ելնէին, ամէն ինչ փճացնելով, ի վերջոյ գտանք իրենց գաղտնի հաւաքավայրը եւ սպայակոյտի քարտէսին վրայ ցոյց տուած ճամբաները եւ վերջ տուինք անոնց խլրտային աշխատանքներն եւ ասպատակութիւններուն:

Պարտէզի, պտղատու ծառերու մէջ սայրի ծառ մը կար որ Վեհափառը իր ձեռքով եւ ջանքերով հասցուցած էր: Ոչ ոք պիտի մօտենար անոր:

Օր մը կէսօրուան տաքին մինչեւ պարիսպին քով գացի, բերդին միացած տեղը, տաք օր մըն էր, վերադարձիս Վեհափառի ծառին քովէն անցնելու վրայ էի, տեսայ հասուն սայրուները, բերնիս շուրթերը վազել սկսան, ծարաւէս կը մեռնէի, ինչ կ'ըլլայ, ըսի, եթէ մէկ հատ ուտեմ, եւ որպէսզի չտեսնուիմ, ծառին վրայ ելայ եւ աղուոր մը տեղաւորուեցայ, սկսայ ուտել, մէկը երկու եղաւ, երկուքը երեք, ալ հաշիւը մոռցայ: Այնքան քունս կուգար որ երբեմն աչքերս կը գոցուէին, կը մտածէի բաւական համարել մէկ օրուան համար այս արկածախնդրութիւնը եւ մաս քարեւ ըսել ծառին: Այս մտածումներու մէջ էի յանկարծ ձայն մը լսեցի. «ո՞վ է այդ ծառաբնակը» չորս կողմս նայեցայ, տեսայ Վեհափառը վարը կանգնած է. «ուրեմն դուն ես ծառաբնակը» աճապարանքէս, վար ինկայ եւ ելնելու նեղութիւն ունէի, ձեռքս բռնեց վեր հանեց, «Գիտես ինչ ըսել է ծառաբնակ» ոչ, «Վեհափառ, ձեռք գիտեր» կապիկ ըսել է եւ քու ըրածդ ստոր պէս բան մըն է: Գնա՛, Գիւտին ըսէ ինչ ըրիր, թող այն քորչէ ինչ կ'ուզէ ընել: Պատմեցի Գիւտին, սկսաւ խնդալ, մարդ Աստուծոյ ուրիշ ծառ չմնաց: «Հայր Սուրբ պիտի պատժես թէ ոչ», «չէ, չպիտի պատժեմ, պատմածիդ նայելով Վեհափառը պատժած է քեզ բառով մը, անգամ մըն ալ մի ըներ»:

Վանքի մէջ աչքի գարնող անձնը ուսուցիչներէն զատ միաբանութեան անդամներն էին, առաջինը որ ուշադրութիւն կը գրաւէր, Խաղ Աբեղայ Ալապահեանն էր, բարձրահասակ, գեղեցկադէմ եւ ներկայանալի մէկը, բայց մեր աչքէն բան չէր փախեր, կը նկատէինք որ ան ամենէն շատ պարապ պտտողն էր: մինչ ուրիշներ իրենց սենեակները քաշուած կը կարդային կը գրէին ինք մէջ տեղերն էր:

Ունէինք Եփրեմ Վարդապետ Տոհմունի, չափէն աւելի ջղային, «քեզ ոտքիս տակ կ'առնեմ», այս խօսքերը կը կրկնէր ամէն առիթով, բայց օր մը չտեսանք որ մէկը ոտքին տակ առնէր, մեզի հետ գործ չունէր ամէն պարագայի տակ, մենք պատասխանատու էինք Գիւտ Վարդապետին: Գիւտ վարդապետը ազնուականի տիպար մըն էր, ուշիւ, արթուն, հասկցող մարդ, բարի եւ ազնիւ:

Մենք ունէինք շատ հետաքրքրական դէմք մը, Կիրակոս վարդապետ: Ան հսկայ մըն էր, մէկ ձեռքով կամ բազուկով տասը մարդու հետ կը կռուէր եւ գետինը կը փռէր: Մեր վանքին բոլոր շէնքերու, կալուածներու պաշտպանութիւնը իրեն յանձնուած էր: Թըլանի մէջ ազարակ կը ունէինք, երբեմն ոմանք դիտմամբ սխալուած, կը մտնէին ներս, բան մը ել-երթանք ընելու: Կիրակոս վարդապետ կայծակի արագութեամբ կը հասնէր հոն եւ սխալմամբ ներս եկողները արժանավայել ընդունելութիւն մը կ'ունենային, մեղայի գալով որ այդ սխալը անգամ մըն ալ չեն ըներ: Անիկա մեր վանքը եկած էր Երուսաղէմի միաբանութենէն: Հոն, երբ հայկական թափօրի առջեւ կը տեսնեն Կիրակոս վարդապետը բոլոր միւս ազգերու թափօրները ետեւը կ'անցնին:

Ան օր մը մեզ կանչեց եւ կարգ մը պատուէրներ տուաւ, ի միջի այլոց ըսաւ որ աղանձները հանգիստ ձգելու ենք եւ երբեք փորձելու չենք ուտելու եւլն. եւլն. Այս խրատէն յետոյ մեր մտքէն չանցած բաները ուզեցինք ընել:

Ամենէն առաջ աղանձի մը մորթեցինք եւ փառակներու ամենէն գաղտնի մէկ անկիւնը կրակ վարեցինք. չորս հոգի էինք: Վեհափառը մոլոր կը տեսնէ եւ Գիւտ Սրբազանին կրէ «գնա՛ նայէ ինչ է. Գիւտ Սրբազանը նախ գիտ, Արամը եւ Եփրեմը կը փնտռէ, երբ մեզ չգտնէր մեր սովորական տեղը, գիտէ արդէն թէ որոնք են հերոսները, բայց ի՞նչու կրակ կը վառեն, վերջապէս մոլորին հետեւելով գտաւ մեզ. ամէն բան պատրաստ էր ուտելու, տեսանք Գիւտ Եպիսկոպոսը մեր գլխին վրայ կեցած էր, հիմա ժամանակ չունիմ ստուգելու յանցանքները, շուտ մարեցէ կրակը եւ հեռացէք այս տեղէն Կիրակոս վարդապետը չեկած, հաւանաբար ան ալ պիտի տեսնէ մոլորը. «անոր տեղը շատ ցած է, ան չկրնար տեսնել մոլորը ըսի: «Կ'ուզե՞ս հոս մնալ որ եթէ գայ քեզ հոս գտնէ» ու տղաքը թեւէս բռնեցին եւ քաշեցին մէկ կողմ: Գիւտը խրատեց մեզ եւ ատով վերջացաւ: Բայց խորովածս մնաց հոն:

Կիրակի օրեր Լեւոն թագաւորի բերդը կը մազլցէինք կը խօսէինք աւերակներու հետ, ապրումի, խոկալու եւ խորասուզուելու պահեր: Մեր բոլորին դէմքին վրայ ցաւի եւ տխրութեան արտայայտութիւն մը կը նշմարուէր: Անպայմանօրէն անցնելու հետ հաղորդակից էինք: Պէտք էր վերադառնալիք մեր տեղերը, բայց անպատճառ պէտք է այցելէինք նաեւ Հեթումի ճգնարանը: Միայն մէկ գաղտնի ճամբայ կար եւ այդ տեղէն կարելի էր երթալ, ուրիշ տեղէ անկարելի էր. այնքան սիրուն էր եւ համեմատաբար լաւ վիճակի մէջ պահուած որովհետեւ միայն քիչերը գիտէին այդ գաղտնի ճամբան:

Մեր խորհրդածութիւնները վերջ չունէին, ի՞նչու մեր հայրերը կորսնցուցած էին այսպիսի սքանչելի հայրենիք մը, Մեզմէ իւրաքանչիւրը իր բացատրութիւնը

Քօյ. Բյօն : 10 : 27

Seal & Signature of Leo V

ունէր, ոչ մէկը համոզիչ եւ մեր ակումները սեղմած, լուռ, անձայն, անխօս վար կ'իջնայինք, օր մը նորէն ելնելու եւ վերաշինելու անխախտ հաւատքով եւ անմեռ յոյսով:

1915-ի տեղահանութիւնները սկսած էին, Վեհափառը ծնողք ունեցողները կը զրկէր իրենց տուները: Զիս ալ զրկեց: Եկայ տուն, նախկին ուսուցիչ Սիրակոս Օրջանեանը կը սպասէր ինծի, կ'երեւի Վեհափառին հօր զրկած նամակը բացած էր, իմ ուսուցիչիս համար թերեւս շատ դժուար էր ըսել որ հայրս արդէն առաջին աքսորուող խումբի մէջ է եղած: Մայրս երկար ատենէ իվեր մեռած է բայց ինձմէ գաղտնի պահած են, շատ չտեսեց ես եւ ուսուցիչս ուրիշ խումբի մը հետ բռնեցինք աքսորի ճամբան: Քոյրերս եւ եղբայրներս ազգականի մը յանձնեցինք, վերջէն իմացանք որ անոնք ալ աքսորուած են:

Ի խորոց սրտից կ'օրհնեմ յիշատակը իմ հօրս եւ մօրս որ զիս զրկեցին Սիս՝ Դպրեվանք, յաւիտենապէս երախտապարտ եմ Սահակ Բ. Կաթողիկոս Խապայեանի որ իր հայրական հովանիին տակ աւաւ, Գիւտ Եպիսկոպոս Մխիթարեանին որ մեր քայլերը առաջնորդեց եւ կեանքի մէջ շիտակ ճամբան ցոյց տուաւ:

